

Publicații literare din exilul românesc. Studiu de caz: revista literară „Destin”

Mihaela ALBU

Introducere: Presa literară a exilului românesc

Importanța cultural/ literară, dar chiar și istoric-documentară a presei (cea literară, în cazul de față) se revelă tot mai mult pe măsură ce o cunoaștem. Oricine răsfoiește publicațiile exilului, fie ele politice sau culturale va fi copleșit de multitudinea și vastitatea informației. Nefamiliarizarea noastră cu activitatea celor ce trăiseră în pribegie și, punctual, cu acest aspect al vieții lor face ca orice întreprindere de a le promova să nu fie de prisos.

Parcurgând caseta de redacție, precum și sumarul celor mai importante publicații, se observă dintru început rolul cu totul special de animatori, inițiatori și contributori cu articole și texte literare propriu-zise ale celor mai de seamă reprezentanți ai exilului – Mircea Eliade¹, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Vintilă Horia, Alexandru și George Ciorănescu, Al. Busuioceanu, George Uscătescu, Mircea Popescu, Ștefan Baciu ș.a.

Aproape aceleași nume se întâlnesc peste tot, indiferent de țară și chiar de continent. „Rețeaua” – pe care o sesizase, în urma cercetării atente a exilului românesc, Eva Behring – rezidă și în acest aspect. Intelectualii români, indiferent de gruparea literară la care aderaseră în țară, indiferent chiar de orientarea politică participă, în exil, cu scrisul lor la revistele lui Ierunca de la Paris, la cele ale lui Baciu din Brazilia, la München sau în Spania și Italia.

Intenția expresă este aceea de continuitate și de menținere în tipar lingvistic românesc, chiar dacă mulți dintre scriitorii se vor exersa și în limba țării în care trăiesc, unii dintre ei realizând chiar performanțe cunoscute și recunoscute pe plan local sau european. Nu îi vom mai aminti pe Eugen Ionescu, Cioran și Vintilă Horia, ci vom completa informația cu Al. Busuioceanu ori Ștefan Baciu.

1. Exilul românesc. Primul „val” (1945-1970)

Etapă primelor emigrări din România cuprinde o distanță în timp, iar începutul poate fi precizat cu exactitate în funcție de perspectiva evenimentelor politice. Este vorba – foarte general vorbind – fie de membrii sau simpatizanții

¹ Despre rolul jucat de Eliade printre conaștrii săi, mai ales în prima parte a exilului, întâlnim consemnate multe referințe. Într-o sinteză, unul dintre cei mai avizați cercetători ai fenomenului cultural al exilului românesc, Nicolae Florescu scrie: „Imaginea de lider al conștiinței exilate românești domină activitatea desfășurată de Mircea Eliade în ultimele decenii ale veacului ce tocmai s-a încheiat. În parte, felul în care s-a organizat acest front publicistic din exil izvorăște din concepția unității spirituale pe care a profesat-o de-a lungul unei vieți, cu consecvență, Mircea Eliade” (Florescu 2003: 16).

mișcării legionare care au plecat din țară înainte de 1944, fie de diplomații care se aflau la post în acei ani, fie de studenții care au primit burse în diverse țări europene și au ales apoi să nu se mai întoarcă, fie de cei care au prevăzut atacul comunist împotriva intelectualilor și au reușit să scape prin diverse căi.

Spațiile unde și-au găsit adăpost au fost cu precădere America și Europa, dar și alte continente mai îndepărtate. În câteva capitale europene sau în alte orașe din cele două Americi, scriitorii români plecați în emigrație au continuat să fie scriitori români și să nădăjduiască la timpurile când se vor putea întoarce acasă. Că aceste timpuri au venit prea târziu pentru unii, că alții, care le-au apucat, nu s-au mai întors, aceasta este o altă poveste.

Imediat după război, mulți dintre intelectualii români, în frunte cu Mircea Eliade (care își făcuse deja un nume în occident), aflându-se în libertate, au perspectiva clară asupra situației din Europa și din țara de origine. Ei înțeleg perfect pericolul comunismului și dezastrul (și cultural) care se petrece în România și simt o acută nevoie de acțiune și de unire în scopul comun de promovare și de eliberare a țării. Să nu uităm că Europa – (guverne și lideri de opinie, scriitori importanți ca Jean-Paul Sartre, de exemplu) – era în parte simpatizantă a comunismului și indiferentă la situația țărilor din est. Despre această atitudine vom găsi frecvent referiri în scrierile intelectualilor români aflați în exil, activitatea lor de promovare a culturii lor (ca o contrapondere la ceea ce se înregimentase ideologic în țară) fiind determinată și de refuzul stângii occidentale de a înțelege cu adevărat și a acționa în consecință în fața pericolului sovietic.²

1.1. O revistă literară a începuturilor: „Destin” (1951-1972), Spania.

Madrid

1.1.1. Redacție, compoziție

După ce în Paris, Mircea Eliade și Virgil Ierunca editaseră prima revistă literară a exilului românesc, „Lucefărul” (cu numai două numere, din păcate, – 1948, 1949), iar apoi Virgil Ierunca (ajutat la început de Constantin Amărieuței) înființase „Caete de dor. Metafizică și poezie” (1951-1960), în același an, 1951, sub conducerea uneia dintre elitele intelectuale ale exilului românesc, George Uscătescu, lua ființă și în capitala Spaniei o revistă ce avea să aibă o viață mult mai lungă, intitulată „Destin”. Subtitlul ales – „Revistă de cultură românească”. Pe pagina de gardă se consemnează: Caietul nr. 1 și sunt notate localitatea și data apariției – Madrid, iunie 1951. Pe coperta (interioară, 3) se specifică: „Destin: Revistă de cultură românească, Director: George Uscătescu, Redacția și administrația: Melendez Valdes, 59 – Madrid.

² Virgil Ierunca, printre alții, va aminti mereu această atitudine, înțeleasă fie direct, din contactul cu occidentul, fie din lecturi ale unor scriitori occidentali care luau poziție față de comunism. Extragem din jurnal: „Tot din Preuves aflu de moartea lui A. Rossi care m-a ajutat mult, prin cărțile lui, să mă familiarizez cu tehnica și impostura partidelor comuniste occidentale, totdeauna cu fața spre Răsărit” (Ierunca 2000: 309). În 1990, în interviul cu Octavian Paler, Ierunca va explica din nou „instalarea” sa în „suferința suferindă a României” din cauza faptului că „Franța, ca mai tot Occidentul, era dominată intelectual până prin anii '70 de conjurația cripto-comunistă, de „tovarășii de drum” care confiscaseră „sensul” istoriei” (Ierunca 2000: 348).

La numărul 2 (din octombrie 1951), pe lângă titlul, se indică membrii Comitetului de Redacție: I.D.C. Coterlan, Nicolae Mariția, C.L. - Popovici, A. Răuță și George Uscătescu. În continuare se va menține această formulă până la nr. 8-9/1954, în care este scris: Destin: Revistă de cultură românească, Director: George Uscătescu, iar la Comitet de Redacție: I.D.C. Coterlan, Vintilă Horia, Nicolae Mariția, C.L. - Popovici, A. Răuță și George Uscătescu. Apare așadar, inclus în redacție, Vintilă Horia.

Cu numărul 10, specificarea comitetului de editare a revistei este mutată pe coperta 2, având și unele modificări: „Destin: Revistă de cultură românească, Director: George Uscătescu”, iar în continuare: Gruparea Destin: I.D.C. Coterlan, Vintilă Horia, Emil Ionescu, Nicolae Mariția, Horia Precup și A. Răuță. Sunt incluși în comitetul de redacție Emil Ionescu și Horia Precup; nu mai apare C.L.-Popovici. La nr. 11, tot pe coperta 2, se repetă formula de la nr. 10, în plus la Gruparea Destin: I.D.C. Coterlan, Vintilă Horia, Emil Ionescu, Nicolae Mariția, Horia Precup, A. Răuță și Vasile Uscătescu. De la Caietul 11 se specifică numele celor care au colaborat „în volumele anterioare”. Ex. Manuel Alvar, Victor Buescu, Al. Busuioceanu, M. Eliade, F. Elias de Tejada, Grigore Gafencu, Vintilă Horia, F. Marossy, Mircea Popescu, Carl Schmitt. La nr. 12 se mai adaugă și alte nume, ca de exemplu: Zevedei Barbu, O. Bârlea, I. Protopescu, Ion Rațiu, Vasile Uscătescu. La nr. 13-14 mai apar consemnați drept colaboratori pentru Caietele anterioare: Virgil Ierunca, D. N. Ciotori, Mihai Niculescu, N. P. Comnen, N. I. Herescu ș.a. Pentru o edificare asupra subiectelor tratate în revistă, vom exemplifica aici cu sumarele de la primele numere.

Încă de la apariție, revista se deschide, pe lângă „Cuvântul înainte”, cu un capitol de Studii, având trei titluri: Sensul libertății (George Uscătescu), Aspectul antropocultural al României (C.L. Popovici), Fundamentele Sudestului european (I. D.C. Coterlan). Urmează un capitol de Note, cu patru titluri; Eminescu și cultura rusă (Vintilă Horia), Alexandru Xenopol, între Vasile Conta și Heinrich Rickert (Francisco Elias de Tejada), In memoriam Dinu Lippati (C.L. Popovici), Ora douăzeci și cinci (George Uscătescu); rubrica intitulată Comentarii are trei titluri – Problema Europei (C.L. Popovici), În legătură cu o nouă teorie a Sudestului (I.D.C. Coterlan) și Considerațiuni asupra Atlasului lingvistic al României (Manuel Alvar). Urmează Bibliografie românească, rubrică ce încheie revista.

Exemplificăm în continuare structura revistei și cu sumarul volumului 4-5. Acesta se va deschide tot cu Studii, cuprinzând titlurile: „Fenomenul naționalist” (de G. Uscătescu), „Mitul dacic în istoria și cultura Spaniei” (de Al. Busuioceanu), „Probleme istoriografice”(I.D.C. Coterlan); La Note sunt trecute în revistă „Aspectul constituțional al României” de către C.L. Popovici, apoi Vintilă Horia semnează „Notă despre eterodoxia spaniolă”. Urmează o rubrică nouă – Comentarii, documente, varia, unde Victor Buescu comentează „Latinitatea verbului desfăta”, Marius Cișmigiu: – „Fundamentul juridic al Rezistenței”, despre „Poetul Dan Botta” va scrie C.L.P (opovici). Un scriitor ascuns sub pseudonim – Scrutător – se referă la „Eroism și poezie”. Urmează și aici rubrica Bibliografie românească, dar este introdus un „Sumar al numerelor precedente”, „Caietul nr. 1”, reprodus deja de noi, „Caietul nr. 2” având la rubrica Studii – „Problema Statului Românesc” (George Uscătescu), „Pentru o viziune creștină a istoriei” (Carl Schmitt), „Fundamentele

Sudestului european II” (I.D.C. Coterlan), la „Note” – „Boierii români” (A. Răuță), „Rusia: Omul, istoria, cultura (C.I. Popovici), „Din Cernăuții lui Eminescu”, iar la „Comentarii și documente” – „Premisele unui revizionism românesc” (Vintilă Horia), „Ultima interpretare a Istoriei românilor” (I.D.C. Coterlan), „Politică aistorică” (Pamfil Șeicaru). Rubrica „Bibliografie românească” încheie volumul.

De la numărul 3 se va înscrie printre autori Mircea Eliade, acesta semnând articolul „Catastrofă și Mesianism”, C.L. Popovici va dezbate „Problema viitorului culturii europene”, iar George Uscătescu „Revolta elitelor”. Nu sunt lipsite de interes nici subiectul articolelor de la Note – „Formarea poporului român” (I. D. C. Coterlan), „Problema constituțională”, „Știință și marxism! (Ilie Vlad), iar la „Comentarii și documente”, Victor Buescu scrie despre Camoens, Grigore Gafencu despre „Învățămintele istoriei” și, din nou I.D.C. Coterlan cu „Aport la morfologia politică” și C.I. Popovici – „Pictorul Berea la Madrid”.

În urma parcurgerii sumarului de la primele numere, cel puțin două concluzii se pot desprinde. Una ar fi că semnăturile (în majoritate) se repetă, deci contributorii cu care George Uscătescu a plecat la drum nu erau prea mulți (!), alăturându-se însă și alții pe parcurs (printre care îl menționam pe Mircea Eliade). În sumar mai întâlnim și spanioli, dar și pe Carl Schmitt; a doua concluzie este că tematica este compozită – de la tema libertății, atât de importantă pentru exilați, la probleme cultural-istorice și până la comentarii de cărți ori rubrica „in memoriam” dedicată unor scriitori sau artiști din exil sau din țară recent decedați.

De o deosebită importanță informativă se va dovedi încă de la început (la fel ca în toate revistele exilului) semnalarea publicațiilor de orice fel – revistă sau carte – apărute în diferite puncte de pe glob unde trăiau români.

1.1.2. „Cuvânt înainte”

Cum deja se poate observa din toată activitatea intelectualilor noștri aflați în exil, prioritară era refacerea pe pământ străin a tot ceea ce însemnase Țara pentru ei – de la limbă până la întregul sistem cultural în care fuseseră într-un fel sau altul angrenați înainte de a o părăsi. Un exemplu elocvent al acestei conștiințe continuatoare îl constituie și în cazul revistei „Destin” articolul program, „Cuvântul înainte” al publicației.

Nesemnăt, îl percepem astfel ca pe un punct de vedere al întregii echipe redacționale, dar, desigur, în primul rând al directorului și inițiatorului revistei, George Uscătescu.

Dintru început se specifică faptul că noua publicație nu apare pur și simplu ca un adaos la presa din afara granițelor, că „nu ar dori să fie [...] o nouă manifestare culturală a românilor în exil”, ci vrea să se constituie ca o „atitudine” față de tot ceea ce se întâmpla cu țara și cu românii în acele vremuri.

Deoarece elitele „aruncate [...] dincolo de țară³” erau receptate ca adevărate „monade de viață și cultură românească”, redactorii porneau demersul de editare de la ideea că aceste elite puteau fi o „prelungire rodnică, în neîncetată poziție de veghe a patriei și a pământului românesc” („Destin” 1/1951: 3). Pe de altă parte, cu o atitudine echidistantă, inițiatorii publicației (și aici trebuie menționat din nou în

³ Cuvântul apare întotdeauna scris cu majusculă!

primul rând tot George Uscătescu) nu izolau activitatea culturală a românilor din exil de cea de acasă și, chiar dacă în țară se instalase un regim de ocupație, nu o considerau un „hiatus” sau cu rădăcinile „în aer”, ci ca o continuitate, fenomenul cultural românesc fiind astfel privit ca „un tot organic”⁴. Mai mult chiar: continuând să scrie, dar în alt spațiu și luând contact direct cu alte culturi, intelectualii români din exil evidențiază și mai pregnant valoarea culturii în care s-au format, subliniind permanent că aceasta este „o cultură cu posibilități universale, cu responsabilități universale” („Destin” 1/1951: 4).

Ca și alte publicații literare din exil, și revista de la Madrid se dorea intrată în alianța celor ce manifestau împotriva ocupantului sovietic, a „dușmanului implacabil” care se străduia prin toate mijloacele „să desființeze esențele sufletului românesc”, distrugând acasă bibliotecile, arhivele, revistele, teatrele etc. Și astfel, de departe, generația din exil era conștientă (și conștientizată prin această revistă, ca și prin celelalte) că „poartă obligația istorică de a se fixa, dincolo de drama ei contingentă, pe constantele permanente ale viitorului românesc” („Destin” 1: 5).

Așadar, scriitorii din exil încercau prin toate mijloacele (scrisului!) să contracareze „umbrele stalinismului cultural” instalat în țară („Destin” 24-25/ 1972: 215), ducând o adevărată politică culturală împotriva „politizării literaturii”, împotriva „degradării programatice” („Destin” 1: 5).

1.1.3. Câteva articole: conținut, semnificație

a) Vintilă Horia – „Premisele unui revizionism românesc”

Reținem (pentru exemplificarea conținutului propriu-zis) din cuprinsul numărului 2 articolul semnat de Vintilă Horia și intitulat “Premisele unui revizionism românesc”.

După cum se sugerează încă din titlu, articolul se referă la ceea ce autorul numește „una dintre primele manifestări de putere ale regimului comunist în România” și anume „aceea de a revizui valorile noastre culturale și politice.” Exemplele sunt luate deopotrivă din istorie, ca și din literatură, unde „Kișinevski a luat locul lui Titu Maiorescu în fruntea vieții noastre culturale, învățându-ne să alegem modele de gândire și de inspirație într-un Răsărit care ne-a împroșcat totdeauna cu tenebre.” Ceea ce accentuează apoi autorul este tragedia că „după un veac de contact viu cu occidentul am putut fi aruncați din nou în hrubele bolnave ale unui Răsărit”, dar aceasta, spune el, situându-se oarecum în răspăr cu opinia generală, „e și din vina noastră.” Și pentru a-și argumenta afirmația, Vintilă Horia enumeră o parte dintre momentele culturii și istoriei noastre, insistând pe faptul că miturile pe care ni le-am creat s-au dovedit false. Unul ar fi fost cel al unei „independențe religioase românești, cu autocefalia căreia ne-a plăcut adesea să ne fălim”. Pasivitatea din perioada interbelică, atunci când „alegerile, ședințele Parlamentului, activitatea și capacitatea miniștrilor, mediul politic al României

⁴ „Considerăm fenomenul cultural românesc un tot organic ce se dezvoltă în termeni de autenticitate și de creație, în primul rând în contact direct, material cu sufletul și suferința Țării și, în al doilea rând, pretutindeni unde acest contact nu și-a pierdut antenele lui sufletești” („Destin”/ 1: 4).

întregite, ale cărei defecte le vedeam cu ochii noștri de cetățeni indignați dar pasivi, ar fi fost destul spre a ne sili să ne aplecăm cu oarecare curiozitate asupra ideilor și asupra evenimentelor care făcuseră posibil acest spectacol, de tristă amintire azi.” Pasivitatea și chiar starea de „orgie națională”, continuă Vintilă Horia, poate fi înțeleasă din citirea literaturii noastre dintre 1920-1940, căci „romanele acestor două decenii stau eternă mărturie de haosul sufletesc în care căzusem, de tragedia ce se ascundea dincolo de răsetele banchetului politic.” În viața românească „dispăruse simțul echilibrului”, ni se mai spune, iar personajele romanului demonstrează acest fapt, ele putând ușor fi împărțite dihotomic în „oameni puri” și „politicieni impuri”. Dezechilibrul așadar rezidă în decalajul dintre mit și realitate, dintre ideologie și realitate. Este vorba de o „flagrantă contradicție între miturile oficiale și situația adevărată a Țării”.

Pentru Vintilă Horia, scriitor român care a fost nevoit să trăiască în exil din cauza ocupantului sovietic, care impusese, prin ideologie și acte concrete, constrângere și ascultare, este de la sine înțeles că afirmația – „felul cel mai eficace de a domina un popor este de a-i impune o ideologie politică străină” – devine una dintre firele principale ale țesăturii articolului.

b) (Anonim) *Scrutător* - „Eroism și poezie”

Un alt exemplu din sumarul revistei îl preluăm din volumul 4-5 și anume articolul despre care aminteam mai sus că era semnat „Scrutător” și avea titlul: „Eroism și poezie” („Destin” 4-5: 143). Este vorba despre cartea lui V. Buescu – *Din poezia rezistenței românești* (de Ion Stegaru) și *Poeme din închisoare* (de Onofrei Pușcăriașul), căreia cronicarul îi atribuie „rol de igienă poetică pe plan național, un fel de avertisment pentru poetica „rezistentă” sau chiar „rezistențialistă” din „exil” (ori din „deșărare”, cum ar zice tocmai unul din poeții „rezistențialiști” de peste hotare). /.../ Mai departe, se subliniază că „aceste poeme ale Patriei martire, smulse chiar din suferința ei, vin ca un avertisment pentru sensibilitatea emigrației. Și vin chiar într-un moment în care emigrația ia „patriotardul” drept „patriotic” și sărbătorește poezia de luptă. Dar mai atribuim acestui volum și altă semnificație decât aceea de a ne face să vedem că adevărații poeți eroi, poezia eroică în adevăratul înțeles al cuvântului nu înflorește în clima exilului, unde „pathosul” în ritm cu Țara sună a gol tocmai la cei mai sărbătoriți dintre poeți”.

c) I.D. C. Cotlerlan - „Fundamentele sudestului european”

În aria largă de teme abordate în revistele exilului am descoperit în *Destin* (în primele două numere) un amplu și documentat studiu care prezintă sub varii aspecte – combativ nu de puține ori la adresa celor cu tematici asemănătoare – regiunea de sud-est (mai mult sau mai puțin adecvat numită *balcanică*) în care sunt cuprinse și teritoriile românești. Este vorba despre articolul intitulat „Fundamentele sudestului european”, datorat lui I. D. C. Cotlerlan, unul dintre principalii membri din comitetul de redacție al revistei.

Plecând de la o bibliografie în majoritate străină, incluzând însă și lucrări de referință românești, semnate de Pârvan ori Daicoviciu, autorul neagă de la început denumirea regiunii drept „balcanică” și, considerând-o în același timp o „entitate

geografică aparte”, el propune – ca termen mai adecvat – pe acela de *sud-est*. Deși a intrat în uzul comun, termenul de „Balcani” este considerat ca având exclusiv o accepție depreciativă, cu o conotație de inferioritate, chiar injurioasă uneori, fiind „eminamente turcesc, creat la sfârșitul secolului trecut de un geograf german”, iar circulația sa „n-a făcut decât să accentueze distanța existentă între *Occidentul înaintat* și *Orientul înapoiat*” („Destin”/ 1: 43). Ideea avea la bază (și continuă să aibă), explică autorul, o „legendă istoriografică eronată” care arăta că „popoarele conlocuitoare în spațiul cunoscut sub denumirea de *Balcani* (...) n-au avut – cu excepția popoarelor de religie statală catolică – nici un fel de istorie proprie, până la descoperirea *existenței* lor de anumite cercuri occidentale, în special franceze și austriece. Până în secolul al 19-lea, când s-a efectuat această *descoperire*, Sudestul a fost considerat ca o simplă prelungire a Orientului turcesc, pe teritoriul continental european” („Destin”/ 1: 37). Această „legendă eronată” constituie punctul de plecare al studiului în care I. D. C. Cotleran, trecând în revistă diversele (multe divergente) teorii⁵ care încercau o delimitare bazată pe caracteristici de relief, de climă, de floră și faună, prezintă relieful acestei zone ca având o influență hotărâtoare asupra conglomeratului de popoare care trăiesc aici, asupra mentalităților și relațiilor dintre ele. Regiunea aceasta – cu văi și depresiuni, cu un teren „vălurit”, cu bazine de diferite mărimi, cu șiruri muntoase – este o zonă lipsită de „un centru geopolitic polarizator și ordonator”, având „o dispoziție *centrifugă*”. Pornind de la individualizarea specifică a spațiului, de la acele „celule geografice care împânzesc spațiul”, autorul subliniază în mai multe rânduri consecințele din plan etnic, cultural și politic. Această diversitate de „celule geografice”, având „un centru de gravitație geopolitic propriu [...] a ușurat procesul de individualizare regională, având efecte negative asupra *mării unități* și contribuind astfel la dispersarea etnică și pulverizarea politică, dar care, prin însăși personalizarea geopolitică proprie, *a contribuit în mod definitiv la conservarea compoziției fundamentale a patrimoniului cultural străvechi și a fondului antropologic*” („Destin”/ 2: 60, s.n.).

În partea a doua a studiului („Destin”/ 2: 47 ș.u.), sunt sintetizate „elementele determinante, fundamentale și durabile” care au contribuit de-a lungul timpului la specificitatea spațiului sud-est european. Conform opiniei sale, acestea (așa cum sunt sintetizate la începutul părții a doua) sunt: „*frontierele naturale, funcția de răscruce* între diverse spații mondiale, rezultată din poziția pe care o ocupă pe harta lumii, *efectele curenților geopolitice centrifuge*, consecințe firești ale configurației reliefului sud-est european”, precum și „determinante forme fundamentale, caracteristice evoluției istorice ale spațiului nostru, anume: *un fundament bio-antropologic* [...], un bogat *patrimoniu cultural ancestral*.” Dispoziția *centrifugă* datorată elementelor geografice a dus la consecințe care conferă specificitatea și originalitatea acestei zone, în care „n-a fost posibilă formarea unei unități etnice, lingvistice sau politice, fiind în schimb posibilă dispersarea etnică și pulverizarea politică” („Destin”/1: 46).

⁵ „... între descoperirea Sud-estului, în cea de a doua jumătate a secolului trecut și epoca actuală, se înșiruie o serie întreagă de geografi și istorici ale căror lucrări, de cele mai variate dimensiuni, dedicate spațiului nostru, sunt edificante în ceea ce privește nesiguranța și lipsa de acord asupra conținutului strict geografic a termenilor de Balcani sau Peninsula Balcanică...” („Destin”/ 1: 38).

Dar tocmai în acest „cazan al popoarelor”, cu o largă varietate de aspecte etnice și lingvistice s-a cristalizat „un substrat uman și cultural fundamental” cu o serie de caracteristici originale în contextul european.

Așadar, datorită seriei întregi de factori – de la cei geopolitici și până la cei culturali – care au avut ca rezultat un specific aparte, autorul articolului insistă în a prezenta sud-estul ca pe un spațiu cu un bogat patrimoniu cultural, „făuritor de mari culturi” de o importanță maximă în bătrânul continent, negăsindu-și „o expresie istorică mai corespunzătoare decât în destinul celui mai străvechi popor, al aceluia care are misiunea conturării unei noi culturi și spiritualități, anume Poporul Român, de-atâtea ori condamnat la dispariție și totuși de atâtea ori *Reînviat!*”⁶.

d) N. I. Herescu – „Ziar de pribeag”

Exemplificăm în continuare cu articole din alte numere, selecția noastră dorind să demonstreze nu numai competența semnatarilor în revista madrilenă, dar și diversificarea pe care redacția o va încerca pe măsură ce o vor continua în timp. Astfel, din Caietul 12/ 1962 reținem o suită de scurte articole, toate puse împreună sub un titlu generic – „Ziar de pribeag” de către N. I. Herescu.

Fiecare dintre foiletoane poartă un titlu, dar și o dată a redactării.

Primul este un omagiu adus poetului român rămas în țară și mort prematur, Dan Botta. Numele său dă chiar titlul articolului, iar data scrierii articolului (consemnată) este „Martie 1958”.

Autorul deschide acest „în memoriam” prin a deplânge faptul că „ne despărțim fără a ne lua rămas bun”, dar această despărțire se datorează depărtării. Și nu numai atât. Ca de fiecare dată când este vorba despre un om sau un eveniment petrecut în România aceluși timp, cel plecat știe că „depărtările actuale nu se măsoară în kilometri”. Și, mai departe, se dezvăluie din nou „urâciunea morală care nu cunoaște lege și care face ca atâtea țări în răsăritul Europei (să fie) închise ermetic, de parcă ar cuprinde popoare de ciurmați, de parcă neamuri întregi ar fi contaminate de molimă. O contrapondere este apoi sublinierea avantajului celor aflați în occident, în „lumea unde oamenii circulă în libertate”.

Înainte de a se referi la durerea despărțirii de încă un scriitor român mort în țara cu granițele închise, semnatarul articolului nu uită să-i enumere și pe alții de care cei din exil s-au despărțit „fără puțința unei mângâieri” – Ion Pillat, Dragoș Protopopescu, Vintilă Ciocâlțu, Ionel Teodoreanu, Nichifor Crainic.

Considerațiile despre scriitorul și omul⁷ Dan Botta constituie apoi substanța articolului. Selectăm câteva scurte fragmente: „Desigur, n-a fost un scriitor cu o mare popularitate. [...] Dar oamenii de meserie, conștienții lui – [...] știau că Dan Botta era un scriitor de mâna întâi, cu un stil care ne îmbogățește limba, cu moduri de gândire și viziune care au adus trăsături singulare la vasta, la pasionata frescă a

⁶ Să nu uităm că autorul articolului se afla în exil și că de acolo scria (în 1951!) având permanent în subtextul articolului o referire expresă la țara ocupată de trupele sovietice!

⁷ „Omul era de o mare distincție, de o reală aristocrație umană, discret și delicat și – semnul celor cu adevărat mari – de o indefectibilă credință în amicitie. Îmbibat de cultură latină și franceză, nu e de mirare că, după 1948, s-a tras de o parte și a încercat să se facă uitat. Într-o vreme care colcăie de tovarăși, Rumânul acesta este un domn. Dintre aceia care astăzi preferă să trăiască în tovărășia norilor, a cocorilor și a singurătății.” („Destin” 12/ 1962: 72).

literaturii românești dinainte de 1944.” Este amintit apoi acel „singur caet” – „neuitatele *Eulalii*”, dar și volumul *Limite*, care „se deschidea cu clișeu unei sculpturi din antichitatea greacă, înfățișând, cu o extraordinară puritate de linii, pe Athena [...]. Titlul este o definiție și o profesiune de credință: arta hotarelor, arta cea mai grea în creația spiritului, ca și în viață. [...] Este în titlul acesta întregă personalitatea lui Dan Botta”, va sublinia autorul.

Referindu-se la același zid care desparte cele două „lumi” – estul și vestul, profesorul N. I. Herescu își va intitula al doilea foileton „Literatură și Geografie” (din octombrie 1959), asociind două discipline care, aparent, nu au tangență. Numai că, în vremea respectivă, silogismul cu care își deschide comentariul – „Arta nu cunoaște hotare” – își pierde complet sensul.

De la formele concrete ale hotarelor, la care (cum metaforic se exprimă autorul), „vama a ajuns mai greu de trecut decât cele nouă vămi ale văzduhului din basmele copilăriei”, se ajunge la „vameșii literaturii, de pază la hotarele spiritului, gata să înhațe scriitorii și să-i închidă într-un țarc împrejmuț cu sârmă ghimpată.”

De la prezentarea generală asupra situației țărilor căzute sub „țarcul” comunist, N.I. Herescu restrânge considerațiile și ia ca exemplu un eveniment cultural important al timpului – „Colocviul internațional de Romanistică”. Din cadrul Colocviului, concentrează apoi și mai mult informația, axându-se pe prezentarea făcută de Tudor Vianu, cu titlul „Caracteristicile literaturii române”. Pentru a nu fi bănuț de atitudine lipsită de considerație asupra valorii conferențiarului, dar mai ales având în vedere ceea ce va expune în continuare, autorul articolului îi scoate în evidență lui Vianu calitatea de profesor și membru al Academiei „nu de astăzi când asemenea titluri au doar o valoare politică, ci dinainte de război, și chiar mai bine de un sfert de veac, fiindcă, temperament precoce, Dsa a făcut carieră foarte tânăr”⁸.

Ceea ce a determinat scrierea articolului urmează a fi explicat de acum înainte. La Colocviu, după expunerea profesorului, „un membru” a îndrăznit să facă observația că „o caracterizare *completă* a literaturii contemporane trebuie să cuprindă în ea operele Românilor exilați.” Numai că, va continua profesorul Herescu, „la această simplă, obiectivă observație – care se impune oricui cu necesitatea evidenței – Tudor Vianu a răspuns textual: „Nu există literatură română în afară de aceea care se scrie în lăuntru granițelor Republicii Populare Române”.

Desigur, împărțirea aceasta tranșantă, bazată pe geografie, a șocat ascultătorii, mai ales pe cei străini prezenți la Colocviu. O remarcă a unuia dintre aceștia, făcută într-o pauză, „de față fiind și Tudor Vianu”, o va consemna și autorul articolului: „Am regăsit pe dl. Vianu în comunicarea D-sale. Nu l-am regăsit în răspuns.” Și, va comenta – cu ironie amară – mai departe profesorul Herescu, „dar cine l-ar mai fi putut recunoaște în omul care impune spiritului limitele geografiei?”

Din nefericire, adăugăm noi, o respingere a unei creații românești pe ansamblu (chiar dacă punctual, un scriitor sau altul este reintegrat literaturii române) se continuă și astăzi.

Geografia – criteriu și determinant al valorii!

⁸ O notă de ironie se lasă totuși ușor ghicită (n.n.).

Și parcă pentru a da o replică – atunci și peste timp – un alt foileton este dedicat „desenatorului, pictorului, scriitorului (și profesorului) Eugen Drăguțescu”, cel care editase „un caet elegant”, cu titlu (prea romantic, spunem noi), „Toporașii”. „Nu e vorba de o revistă cu apariție regulată, ci de o colecție care va apărea fără o periodicitate fixă”, cum aflăm din prezentare. „Caetul” respectiv (numărul 1) a apărut la Assisi, „fiindcă autorul își împarte astăzi viața între Roma, unde locuiește și între Assisi, unde este profesor de bell-arte.”

Eugen Drăguțescu face și el parte dintre „românii trăind în afară de hotarele țării” și de aceea autorul foiletonului îi prezintă „caetul” scris și desenat în urma unei excursii în Grecia. „Experiența greacă” l-a determinat să scrie și să transpună în imagini, încercând să dezvăluie ceea ce înseamnă „miracolul hellenic”.

În continuare, un foileton (datat: aprilie 1961) îi este dedicat lui Alexandru Busuioceanu și reproduce în scris o cronică difuzată la Radio, în urma decesului celui care a fost o „personalitate complexă”, având un „profil bogat în nuanțe: critic de artă, eseist, istoric al culturii, poet și traducător”.

Fiind și acesta un „in memoriam”, autorul trece în revistă aceste câteva dintre laturile în care s-a exprimat Busuioceanu și atrage atenția asupra a ceea ce a pierdut cultura română prin moartea lui, de vreme ce el reprezentase „una dintre valorile (culturii) cele mai pure și mai incontestabile”.

Concluzii

O revistă extrem de bogată tematic nu poate fi prezentată în câteva pagini. Ca o concluzie și o caracterizare în cunoștință de cauză a publicației madrilene vom prelua aprecierile lui Mircea Eliade. Acesta, încadrând-o în aceeași „familie” publicistică, alături de „Luceafărul”, „Revista Scriitorilor Români” și „Ființa românească”, va arăta faptul că „revista lui George Uscătescu a încurajat toate orientările literare și tradițiile culturale.” („*Destin*” la 15 ani, 1965), iar mai departe, ca o emblemă definitivă, cărturarul implicat el însuși în activitatea revuistică a exilului va afirma: „Când se va scrie istoria culturii românești în exil, revista și colecția „Destin” vor alcătui un capitol pasionant”.

Bibliografie

- Albu 2009: Mihaela Albu, *Presa literară din exil. Recuperare și valorificare critică*, Iași, Editura Timpul.
- Behring 2003: Eva Behring, *Scriitori români din exil. 1945-1989*, traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Busuioceanu 2003: Alexandru Busuioceanu *Un roman epistolar al exilului românesc*, ediție critică, note, traduceri și scrisoare introductivă de Liana Corobca, București, Editura Jurnalul literar.
- Calafeteanu 2000: Ion Calafeteanu, *Politică și exil*, București, Editura Enciclopedică.
- Calafeteanu 2003: Ion Calafeteanu, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, București, Editura Enciclopedică.

- Chihaia 2007: Pavel Chihaia, *Scrieri din țară și din exil*, vol. I, *Hotarul de nisip*, vol. II, *Trecut și prezent*, vol. III, *Cultura română și cultura europeană*, București, Editura Paideia.
- Eliade 1990: Mircea Eliade, *Profetism românesc (I)*, București, Editura Roza Vânturilor.
- Eliade 2005: Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas.
- Eliade, Cușa, Vulcănescu 1991: Mircea Eliade, Ioan Cușa, Mircea Vulcănescu, *Scriitori români din diaspora*, Constanța, Editura Europolis.
- Florescu 1998: Nicolae Florescu, *Întoarcerea proscrisilor. Reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, Editura Jurnalul literar.
- Florescu 2003: Nicolae Florescu, *Moștenirea pribegilor*, București, Editura Jurnalul literar.
- Florescu 2009: Nicolae Florescu, *Înapoi la Aristarc*, București, Editura Jurnalul literar.
- Ierunca 2000: Virgil Ierunca, *Trecut-au anii. Fragmente de jurnal. Întâmpinări și accente. Scrisori nepierdute*, București, Editura Humanitas.
- Lovinescu 2000: Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, București, Editura Humanitas.
- Manolescu 2003: Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989*, București, Editura Compania.

Literary Periodicals in Romanian Exile: A Case Study: the Literary Magazine *Destin*

This paper focuses on the presentation of a very important literary magazine, *Destin*, published in Madrid (Spain) by one of the most preeminent Romanian intellectual, George Uscatescu. The first issue of this periodical was made known in 1951, the editor managing to continue it until 1972.

After a general examination of the Romanian cultural exile, we depicted a few issues of this publication, exemplifying with some of the most important columns and with articles having different topics as well.

*Universitatea din Craiova
ROMÂNIA*

